

Om Christian Falsters Juvenaloversættelse

Af Erik Sønderholm

I Danske Studier 1980 og 1981 har Aage Schiøttz-Christensen offentliggjort et par afhandlinger om Falsters forfatterskab som et forarbejde til DSLs udgave af Falsters Satirer (I-II, 1982); det er interessante og nyttige afhandlinger, af hvilke især den første fortjener opmærksomhed på grund af dens nøgterne stillingtagen til problemet at indkredse og afgrænse et større, anonymt forfatterskab, hvor man stort set må se bort fra en sproglig- stilistisk forfatterbestemmelse, fordi en sådan faktisk kræver en mere markant stil end den, man finder hos Falster og mange af hans samtidige. Om Aage Schiøttz-Christensens argumentation også holder stik i alle de enkelte tilfælde, er for så vidt ikke det væsentlige, men derimod hans sobre, principielle krav om en reel bevisførelse for en teksts autenticitet.

Imidlertid har Aage Schiøttz-Christensens hidtidige hovedindsats som forsker ligget i den nyere del af dansk litteratur, og af den grund (formodentlig) ynder han ingenlunde påstande om forsvundne udgaver; men alle, der færdes mere hjemmevant i den ældre litteratur, er så fortrolige med dette fænomen, at de er nærvæd at studse mere over antallet af bevarede digttryk end over bortkomne tryk; et forsvundet Falster-tryk fra 1719 giver dem ikke søvnløse nætter. Såvidt vi kan se i dag, har verdslige skønlitterære teksters oplag i det 17. århundrede været meget små, og der har ikke skullet mange uheld til, før et trykt digt helt forsvandt; men som følge af oplagens ringhed var det heldigvis almindelig skik og brug, at den interesserede, der ikke havde held til selv at erhverve et tryk, benyttede lejligheden, hvis en sådan bød sig, til at afskrive trykket, og på den måde blev en del, men velsagtens langt fra alt, reddet i de flittige samleres store blandingshåndskrifter. Da Frederik Rostgaard en menneskealder efter Anders Bordings død samlede hans digte sammen til en udgave, lykkedes det ham da heller ikke at få fat i alle tryk, men en stor del måtte han tage til takke med som afskrifter fra folk, der enten ikke ville afstå deres sjældenheder til ham, eller som måske selv også kun besad en afskrift af det ønskede digt. Bordings trykte digte kendes i dag gennemgående kun i 1-2 eksemplarer eller for en dels vedkommende i slet ingen. Denne status er beklagelig nok, men ikke særlig unormal for litteratur før 1720; det er

derfor ikke uden videre besynderligt eller uvidenskabeligt at regne med tabte tryk, hvis der vel at mærke kan findes gode vidnesbyrd for sådanne tryks forekomst.

Et tilfældigt fund i et håndskrift fik mig derfor til at stille mig noget mere tvivlende over for Schiøttz-Christensens anden artikel, der forsøger at finde grunde for, at Falsters Juvenal-oversættelse ikke som tidligere antaget (og Schiøttz-Christensen antog selv dette endnu i 1980-artiklen (p.133)) har foreligget i en udgave fra 1719, der dog ikke mere kendes direkte, men kun indirekte.

Man finder som bekendt, hvad man søger, og sådan er det nok også i dette tilfælde gået Schiøttz-Christensen; i sin iver for at udrydde dette højst utålelige *X* i bibliografien søger han en række argumenter, som han ender med at sætte sammen på den måde, at de skal kunne bevise, at Falster vel havde en Juvenal-oversættelse i arbejde o. 1718/19, men at han på grund af Christian Rantzaus kritiske holdning til dette projekt, henlagde den ufuldendt (1981, p. 99ø). I stedet for det ukendte tryk fra 1719 kommer vi så til at måtte operere med et fragment af en oversættelse, der imidlertid er lige så ukendt som trykket; hvor er gevinsten?

Imidlertid rummer hele denne argumentation ikke noget bevis, thi de selvsamme elementer kan nemt kombineres på en anden og vistnok rimeligere måde, især hvis man inddrager det materiale, som Schiøttz-Christensen udelader af argumentationskæden, nemlig de to lærde tyske filologer, Joh. Gottlieb Krause og Jo. Albert Fabricius, som Falster henviser til i sin fortale 1731, men som Schiøttz-Christensen mærkeligt nok hverken i artiklen fra 1981 eller i udgaven fra 1982 tager op til nøjere undersøgelse eller kommentering. Hertil kommer, at Schiøttz-Christensen endda selv anfører en oplysning i 1981-artiklen (p. 98n), der burde have manet til yderligere undersøgelser af problemet, nemlig at der i Herlufsholms bibliotek skal findes en version af Juvenaloversættelsen, tilegnet Chr. Rantzaus, men i »en anden redaktion end den trykte«. Det skulle da vel ikke være 1719-versionen: enten en afskrift af den utrykte og ufuldendte version eller af det tabte tryk? Dette lille problem drøftes ikke i afhandlingen og forbigås i udgaven 1982; og Herlufsholm-teksten synes ikke opsporet til undersøgelse i denne sammenhæng. Men dette håndskrift er ikke vanskeligt at finde.

Imidlertid var det ikke dette håndskrift, men en anden tilsvarende redaktion, som undertegnede ved et tilfælde stødte på i juni 1982 under registrering af Anders Bording-tekster; redaktionen findes i Coll. 538,4⁰, II, der er skrevet ca. 1720-22 (jf. Jacob Worms Skrifter II, p. 407-08).

Dette fund gjorde mig tilstrækkelig skeptisk med hensyn til rigtigheden af Schiøttz-Christensens bevisførelse, at jeg begyndte at undersøge teksterne historie nøjere. Håndskriftversionen, der trykkes nedenfor (med varianter fra Herlufsholm-håndskriftet), er udtrykkeligt fra 1719 og er tilegnet Chr. Rantzau, og den er komplet, ja har faktisk én strofe mere end 1731-udgaven (str. 61^b, jf. Falster I, p. 220, Falsters egen note *t*), således at det er klart, at forlægget for versionen har været fuldstændigt; Falster er i hvert fald ikke standset i sit arbejde 1719 for først at fortsætte i 1731, sådan som Schiøttz-Christensen antager (1981, p. 98-99).

Om Coll. 538,4^o er der ingen grund til at skrive mere, end jeg tidligere har gjort; Herlufsholm-håndskriftet bærer titlen: *Miscellanea Satyrica* og findes i skolens manuskriptsamling som nr. 19 (jf. Joh. Forchhammer: *Herlufholms Skoles Manuskriptsamling* (Næstved 1891), p. 39); det er et lille kvarthåndskrift, skrevet af Magnus Jensen Hammer (1718-91), en nordmand, der efter theologisk attestats 1744 var sognepræst 1749-70 i Vejøl og Egesborg i Præstø amt, hvorpå han blev kaldet som sognepræst i Herlufsholm (1770-91) og tillige lærer ved skolen. Kun de første sider i håndskriftet er beskrevet, og den eneste større tekst er Falsters Juvenal-satire (p. 4-28); en præcis datering er umulig, men man kan gætte på ca. 1760-70. Teksten er ganske samme version som Coll. 538,4^o, kun ubetydelige ændringer registreres; mest iøjnefaldende er, at teksten er skrevet uden strofeinddeling, hvilket næppe er oprindeligt, men muligvis inspireret af den latinske original; teksten er vanskelig at læse, den er en anelse ringere end Coll. 538,4^o (jf. dog str. 21¹), der derfor anvendes som tekstgrundlag (*A*¹); *de to versioner følges overalt ad imod trykket 1731 (B)*; nedenfor medtages varianter fra *A*², *men ikke fra B*; det er klart, at både *A*¹⁻² og *B* nedstammer fra det tabte *A*.

Da teksten aftrykkes her, skal jeg ikke komme nærmere ind på variantforholdet mellem *A* og *B*; en sammenligning fører næppe til afsløring af nye principper for oversættelsen i 1731, men vistnok kun en større stilistisk frigjorthed. Jeg skal dog i forbifarten gøre opmærksom på et par andre detaljer. Falster har fornøjelse af at spille lidt mystifax: i noten (1731) til str. 1⁵⁻⁸ gør han opmærksom på det faktum, at han i satiren »Disse Tiders onde Optugtelse« (1720) har anvendt Juvenal, men det er 1719-udgavens str. 1, på to steder, nemlig 3⁵⁻⁸ (udg. p. 10) og 9¹⁻⁴ (p. 12); i 1720 registrerer man ganske ubetydelige varianter i forhold til 1719-teksten. Derimod er fremgangsmåden i 1731 str. 5⁵⁻⁸ den omvendte, thi i »Disse Tiders onde Optugtelse« (str. 35⁵⁻⁸) benytter Falster ikke 1719-versionen, men i 1731 låner han derimod halvverset fra 1720 og

vedgår derfor i noten, at han er det anonyme digts rette ophavsmand; ganske underfundigt har Falster således kædet disse tre tekster sammen.

Og har man 1719-teksten foran sig, med tilegnelsen til Christian Rantzau, må man nok tolke de forskellige udtalelser om trykket på en anden måde, end Schiøttz-Christensen gør.

I 1719 udsendte Falster sine »Cogitationes variæ Philologiæ Tripartitæ« (Leipzig og Flensborg, fortalen dateret marts 1719), og heri omtaler han på siderne 132-133 nyudkomne Juvenal-arbejder, således siger han bl.a. om sig selv: »Edidi et ipsemet novissimè in honorem et gratiam Illustrissimi Herois, CHRISTIANI RANTZAV, Satiram XIV. vernaculò metrò conversam«. Sætningen synes helt entydig (For nylig har jeg selv udgivet osv.), men vil man alligevel bestride dens udsagn, må man - som Schiøttz-Christensen - antage, at Falster ganske kort efter affattelsen af sætningen, fx allerede i april, har trukket sin (ufuldendte eller færdige) oversættelse tilbage fra trykkeriet; men dette er jo kun en ubeviselig og dertil temmelig usandsynlig teori, som det vil ses af det følgende.

På den tid havde Falster en god kollega i Leipzig, den senere professor eloquentiæ Joh. Gottlieb Krause (1684-1736), der 1715-23 udgav tidskriftet »Neue Zeitungen von gelehrten Sachen« og 1717-22 på latin det tilsvarende »Nova literaria« (I-VI); i aprilnummeret 1719 af sidstnævnte publikation noterer han (p. 85) følgende om Falster: »Havniae. V. C. L. Christianus Falsterus, Scholae Cathedralis Ripensis Conrector doctissimus, Tristium Ovidii versione Danica elegantissima eximias apud suos laudes consecutus, edidit etiam nuper eadem lingua versionem metricam Satiræ Juvenalis XIII in honorem Excellentissimi Herois Christiani Liberi Baronis de Rantzav. Idem brevi in lucem producet Cogitationes varias Philologicas: quas proxime, Deo volente, seqvetur Specimen Commentarii Gelliani in Librum VIII Gellii deperditum, prelo jam dudum maturum«. Ovid-oversættelsen udkom foråret 1719 (Thaarups udgave p. XXVII), mens Gellius udkom 1721, som antydnet af Krause, hvis oplysninger således stemmer for de to værkers vedkommende, der i notitsen omslutter Juvenalsatiren.

I Hamborg havde Falster også en lærd ven og korrespondent, Jo. Albert Fabricius (1668-1736), der siden 1699 havde været professor eloquentiæ dérstedt og blandt næsten utallige værker også udgav et »Bibliotheca latinæ« (I-III), og i andet bind (1721, p. 736) noterer han omhyggeligt i en oversigt over nye Juvenal-udgivelser følgende: »Satiram XIV. metaphrasii Danica donavit vir Clariss. Christianus Falsterus«.

Schiøttz-Christensens forklaring på Falsters definitive udtalelse i

marts 1719 er som nævnt den, at han er kommet til at sælge skindet, før bjørnen var skudt (1981, p. 97); han har pludselig trukket sit arbejde tilbage, men har ikke kunnet nå at rette i korrekturen til sine egne »Cogitationes«; denne forklaring kunne man i så fald velvilligt udstrække til også at gælde for Krause i Leipzig i april 1719; men det forekommer helt urimelig at postulere det samme for Fabricius i det nærliggende Hamborg hele to år senere (1721).

Mon ikke misforståelsen ligger deri, at Schiøttz-Christensen uden videre har troet, at Falsters arbejde fra 1719 har været identisk med 1731-udgaven: Juvenal på latin, med latinske kommentarer, hvortil sluttede sig en dansk oversættelse? Men Falster, Krause og Fabricius nævner (1719-21) nemlig aldrig andet end en dansk oversættelse af Juvenals 14. satire som udkom i 1719, ingen af dem omtaler den kommenterede latinske edition, hvad der unægtelig ville have været en pointe, eftersom de to tyske publikationers læserkreds for største delens vedkommende nok har været tyske latinister. Falsters to filologiske venner og korrespondenter har villet gøre ham lidt berømt ude i Europa ved omtalen, men havde udgaven i 1719 bragt også en kommenteret latinsk tekst, ville det ganske utvivlsomt være blevet omtalt af de to lærde redaktører, thi en sådan videnskabelig udgave kunne jo også have interesse uden for Danmark, hvad en dansk oversættelse alene ikke kan have. Hertil kommer så, at to af disse tre kilder (plus de to håndskrifter) også nævner, at teksten er dediceret Chr. Rantzau; men 1731-udgaven er, betoner Schiøttz-Christensen, tilegnet C.F. Rosenkrantz; selv om dette nu havde været korrekt, ville det i øvrigt ikke have været så påfaldende dengang, for så sent som i det 19. århundrede kunne Chopin tilsyneladende ganske ubekymret udskifte sine dedikationer; men sagen er imidlertid den, at i 1731-udgaven er det kun det nye afsnit, dvs. det latinske, som er tilegnet C.F. Rosenkrantz; den reviderede oversættelse er derimod ikke tilegnet nogen, så at Falster i virkeligheden er meget nøjeregnende med ikke i 1731 at tage noget fra Chr. Rantzau, som denne havde fået i 1719.

Lægger man de her fremdragne supplerende kendsgerninger sammen, får man efter mit skøn følgende rimelige opstilling:

1) 1719: en dansk oversættelse af Juvenals 14. satire, tilegnet Chr. Rantzau; trykket tabt.

2) 1731 Juvenals 14. satire, latinsk tekst med kommentarer og dansk oversættelse (revideret version af 1719-teksten); den nye latinske del er tilegnet C. F. Rosenkrantz.

Naturligvis kan man, om man har lyst dertil, stadigvæk postulere, at

der ikke har eksisteret noget tryk 1719, men at de to håndskriftversioner er afskrifter af Falsters opgivne version fra 1719, evt. afskrevet fra Rantzau's utrykte eksemplar, altså Falsters originalmanuskript; dette strider imod de foreliggende udtalelser, og det er vanskeligt at få Magnus Jensen Hammer, der var præst på Østsjælland, i forbindelse med Rantzau på Vestfyn, på Brahesborg ved Assens, hvor han i 1760'erne forlystede sig med at brænde håndskrifter, og Falsters kan jo være gået til ved den lejlighed; Schiøtztz-Christensens teori kræver for mange bortforklaringer til at kunne godtages.

Konklusionen må derfor snarest blive den, at Falster reelt debuterede som satiriker i 1719 med sin Juvenal-oversættelse, ligesom Holberg, der i øvrigt samme år begyndte sin satiriske virksomhed med en fordanskning af Juvenals 6. satire (først trykt 1722). Denne konklusion afviger således ikke fra det, der har været god latin siden Chr. Thaarups udgave af Falster (1840), men her er blot tale om en præcisering af, hvad der helt nøjagtig menes med Juvenal-oversættelsen fra 1719; og ét af dansk litteraturs mindste problemer kan måske hermed anses for at være ude af verden?

436

D. Junii Juvenalis

Fiortende Satires

Danske Oversættelse.

J hvilken

Poëten straffer Forældres onde

Exempler, och tilskriver Dennem

alt det onde, som begaaes.

Dediceret til Baron Rantzau

1719

af

Christian Falster

437

(1)

Ved mangen Gierning mand i Spot
Og *Miscredit* sig setter,
Som siden *Hænger ved* hvad got
Og dydigt mand forretter,
Men hvad? en Fader selv ved Haand
Sin Unge Søn jo tager,
Og ved *Exempels Lede-Baand*
Til U-dyd ham Ledsager.

(2)

Seer Barnet af den Gamle, at
Hand Spil ey kand undvære
Strax faaer hand *Tærning-Stoben* fat,
Vil samme Handværk lære.
Ja! er hand saa, imedens hand
Endnu er Spø och Liden,
Hvad Haab til Bedring skulde mand
vel have da med tiiden?

(3)

Har Faderen, den gamle Nar,
 Hans Gane vildet viisse,
 Hvad nydeligt og Lekkert var
 Fornemmelig at Spiisse,
 Har hand den Unges Smag og Lugt
 Tilvant at være kræssen,
 Og effter Sylte-tøy, samt Frugt
 Og Vildt at spidsse Næssen.

(5)

Er *Rutilus* vel Fromheds Speyl,
 Hvor af hans Søn kand lære
 Med Skiønsomhed en liden feyl
 Og brøst at overbære!
 Betænker hand at Herrens Been
 Hos Tienerens er taget,
 At hiin og denne Mynt af een
 Naturens Malm er slaget?

(7)

Da lykkes først hans Tyranni
 For Ham, naar een og anden
 For et Uskyldigt *Tyveri*
 Skal brendes udj panden.
 Tenk, naar den Unge dette seer,
 At Lænkkers lyd ham glæder
 At hand ved Brende-merke leer
 Samt Bondens Bolt og Kiæder!

438

(9)

Hun selv jo i sin Barndom gik
 J Skole hos sin Moder,
 Og Munster udaf hende fik
 Paa Alle Elskous Noder,
 Hun saae, hvad hendes Moder skrev,
 Hun nu det samme skriver
 Og til befordring hun sit Brev
 Sin Moders Tiener giver.

(4)

Da effter Syv aars forløb, naar
 Hand nys har feldet tænder,
 Hvis hand ey Lækker-bidsken faaer,
 Hand snart af Skindet render,
 Sin Faders gamle *Kiøkken-Svend*
 Hand ikke kand forsage
 Om tussind Tugtemestre end
 Ham derfra vilde jage.

(6)

Hand lærer jo hvorledes mand
 Med Tyranni skal herske,
 Hans største glæde er, at hand
 Et fattigt Skind kand terske,
 En *Sirens* røst er ey saa kiær
 For Ham, som Pryglens stemme,
 En ret *Antiphates* hand er
 Og *Polyphemus* hiemme.

(8)

Hvo vil om *Largæ* Datter spaa,
 Som er end nu kun Liiden,
 At dend en Ærlig *Møe* skal faae
 Som Hende faaer med tiiden?
 Et *Aandedræt*, hvor fast Hun end
 Sig skyndte, lidet skulde
 Forslaa til hendes Moders Mænd
 At regne op tilfulde.

(10)

Saa gaar det af Naturen til,
 At, som Forældre ere,
 Saaledis allersnarist vil
 De Unge ogsaa være,
 Hvad Sønnen af sin Fader seer,
 Som af sin Lærermester,
 Det da saa meget desto meer
 Hos hannem rødder fester.

(11)

Jeg nægter ey, Naturen saa
Jo somme Børn omstempler,
At de med Afsky træder paa
Forældrenes Exempler:
Men der imod de fleeste ey
Dem gierne vil forsage
Hvor Faderen har viist dem vey
Did vil de ogsaa drage.

(13)

Lad i dit Huus ey dine Smaa
Det mindste See og høre,
Hvor over de forarges maa
Og lade sig forføre
Lad Skiøgen ikke have gang
Hvor dine Børn de ere,
Lad drukken Boltens Høre-sang
Fra dine Dørre være!

(15)

Thi om Du seer din Søn begaa
Med tiden grove Laster,
Om hand sin Fader Slegter paa,
Ja værre sig formaster,
Hvad føye kand du have da,
Til rette ham at sette,
Og udelukke hannem fra
Hans Arvedeel med rette?

(12)

Du da, som Fader est, see til,
Du flyer onde Sæder,
At ey dit Barn, som gierne vil,
J din(e) Fodspor træder,
Tænk, at af *Catilinæ* tall
Er mængde allevegne,
Men *Brutum* og *Catonem* skal
Du ikke een opregne.

(14)

Mand allermost sig bør undsee
Og gaa for Børn til siide
Hvad du begaar, det maa ey De
Tillige See og viide.
Tænk ey, hvad ligger der paa magt?
Mit Barn er jo umyndigt!
Tag dig saa meget meer i agt,
At giøre noget Syndigt.

(16)

Hvor kand du dristig skiænde paa
Hans onde Lefnetz lader?
Hvad frihed har du til, at staa
Paa Frihed, som en Fader?
Naar Du, som ældre est, end hand,
Forseeer dig meget meere,
Og har behov, for din forstand
At lade Dig *Curere*.

(18)

Saa bange est du, hand skal see
Dit Huus u-reent at være,
Da een af dine Tienere
Alt støvet kand udbære:
Men at der ligger for dit Barn
J hver en vraa og Kammer
J haabetal u-dyders Skarn,
Der ved Du dig ey skammer.

439

(17)

Naar nogen fremmed Herre Dig
Besøgelse vil giøre,
Maa hver i Husset skynde sig,
At feye Gulv og Dørre
At skure Sølv et blank og klar
Og Spindelvæv nedrive;
En Pidsk du selv i Haanden har,
Paa dine Folk at drive.

(19)

Smukt er det, at Du har en Søn
 Naar Du Ham saa vil venne,
 At hand sig tak og ære-Løn
 Af Landet kand fortiene
 Saa vel i freds- som feyde-tiid,
 Hvor til det meget giver,
 Men hvad maneer, hvad kunst og fliid
 Hand Ung opdraget bliver.

(21)

En (Ravn) fra Reden flyer hen
 Til Aadselet af Hunden,
 Der fra den kommer hjem igjen
 Med stumpen udj Munden,
 Naar Ungen nu skal holde sig
 Sin egen Kost og Kammer
 Sit Maaltid dend da idelig
 Ved samme Bord annammer.

(23)

Centronius en Bygnings Nar
 Forskrev fra andre Stæder
 Hvad *Marmor* dyrebarist var,
 Og bygte Herre-Sæder
 Snart paa en *Cajetanisk* pladtz
 Snart *Tibur* og *Præneste*
 Trotz Lykkens Tempel og Palladtz
 Trotz *Herculis* den beste

440

(25)

See en Sabbatisk Fader jo
 Saa sine Børn forleder,
 At de af Jødisk overtro
 Til *firmamentet* Beder
 Ja disse holder for, som hiin
 Ey underskeed at være
 Jmellem Kiød af Dem og Sviin
 De lader sig omskiære.

(20)

En Stork med Snog- og Slange-mad
 Opklexer sine Unger,
 Med Øgle-kiød paa Deres Fad
 Fordriver Deres Hunger,
 Som nep har faaet Klæder paa,
 Før de af Deres Rede
 Begynder strax paa jagt at gaa,
 Og efter Slanger Lede.

(22)

En Ørn i Buske-Krat og Skov
 Opsøger Raa og Harer,
 Hvor fra dend med sit feede Rov
 Til Reden siden farer,
 Naar ungen faaer nu vinger paa,
 Den for sin Sulten Mafve
 En Hare-steg vil ligesaa
 Paa sin Tallerken have.

(24)

Posides Capitolium
 Ey gjorde saa til skamme
 Men der *Centronius* en *Sum*
 Nu hafde paa det samme
 Forødt dog noget effterlod,
 Hans galne Søn det ilde
 Forødte alt, som trodtz imod
 Sin Fader Bygge vilde

(26)

Fremdeles vor *Romanske* Ret
 Og Lov u-effterlevet,
 De intet holder uden det
 Som *Moses* haver skrevet,
 De lærer *Mosen* uden ad,
 De holder *Mosis* Sæder,
 De heller gjør, jeg veed ey hvad
 End *Mosen* overtræder.

(27)

De ingen tørstig vandringsmand,
Som kommer dem i møde,
Vil viisse vey ey heller vand,
Hvis hand ey er en Jøde,
Men Faderen er skyld der J,
Den gamle grillen fænger
Som holt Sabbaten arbeyd-fri,
Den Løs- og Ledig gænger.

(29)

Hvorfor? for denne Lyde sig
Med Dydens Skin forklæder,
J det dend siunis tarvelig
Og ærbar udj Sæder.
Ja Pugen rosses jo som dend,
Der haver lært at spare
Og bedre sine Midler, end
En Drage, kand forvarc.

(31)

En gierig Fader dem i sær
Lyksalig derfor pruisser
Der haver Guld og Penge Kiær;
Thi (siger hand) hvo viisser
Mig nogen ret Lyksalig Mand,
Dend stund hand motte trænge?
Ja sine Børn formaner hand
Og til at søge Penge.

(28)

Dog alle disse Laster vil
Jeg lade saa passere,
Thi Børn jo selv har lyst dertil,
Men undrer intet meere,
End at et Barn i Hals og Haar
Til Karrigskab skal trekkes,
Og udj sine unge aar
Til gierighed opklekkes.

(30)

Hand (siger den gemeene Mand)
Sit beste veed at søge,
Sit *Patrimonium* kand hand
Og det slags folk forøge;
Men lige got, Hvorledes! naar
Hand Dag og Nat kun sveeder,
Naar kun hans Mynte-Hammer gaar
Naar hand kun Penge smeder.

(32)

Hand først i Deres spæde bryst
De første *Elementer*
Af Gierighed og Penge-Lyst
J Deris Barndom prenter;
J Børne verk hand tvinger dem
Til Karrigskab at Lære,
Og, naar de kommer længer frem,
U-mættelig at være.

(34)

Hand til *October* legger hen
Septembers Plukke-Finker,
Saa Kaager hand dem op igjen;
Ja Plukke-fisk, som stinker,
Samt hver en Purløg-stilk hand med
Sit Segl for Dørren giemmer
Men først hvert stykke paa sit sted
At tælle ey forglemmer.

441

(33)

Hans Tienste-folk ey æde maa
Saa meget de vil have,
Selv pleyer hand fra Bords at gaa
Med en forsulted Mave,
De muuled stykker af hans Brød
Saa dyrebare ere,
At hand ey nærder ved sin død,
Dem samtlig at fortære.

(35)

En Betler skulde væmmes, om
 Mand bød ham slige poster,
 Men tænk hvad duer midler, som
 Saa megen kummer koster?
 Er dend ey daarlig? er ey hand
 Et Galenskabs Spektakkel,
 Som, for at døe en Herre mand,
 Vil leve, som en Stakkel?

(37)

En Gaard kand ikke da forslaa,
 Du skalt jo eye fleere,
 Dit gods og Eyendomme maa
 Du endelig formeere,
 Din Naboes Mark dig saa beqvem
 Samt Skou og Hauve ere
 At hand til dig maa selge dem
 Om hand med Fred vil være.

(39)

Tænk dog, ved saadan putz og spill
 Hvor mangan sig beklager,
 Som overvold har tvungen til
 At Selge Eng og Ager,
 Betænk, hvor du hos alle Mand
 Med skam maa ilde høre,
 Og lade dig om By og Land
 Af Folke-Munde føre.

442

(41)

Men om du eene hafde end
 Saa mange Gods og Grunde,
 Som fordem alle *Romer*-Mænd,
 Mon du med Dennem kunde
 Fra Sorrig og Bekymring, fra
 Den sote Seng dig Kiøbe?
 Mon time-Glasset derfor da
 Des længer skulle løbe?

(36)

Jmidlertid naar Sekken fuld
 Til bredden op er Propped,
 Da see! jo fleere tønder Guld
 Du der i haver stoppet,
 Jo fleer du gierne ønscher dig,
 Men tvert imod et øye
 Der aldrig saae saa meget sig
 Med lidet lader nøye.

(38)

Thi vil hand ey, om Natten Du
 Dit sultne Fæ henjager,
 At æde grøden, som endnu
 Er umoen, af hans Ager,
 Ja Fæet maa ey vende om,
 Før Gulvet reent er feyet,
 Og heele Sæden ligesom
 Med Segel-Jern af meyet.

(40)

Du svarer vel: jeg der ad Leer
 Hvad kand mig Rygted skade?
 En Bønne er mig meget meer,
 End om den heele Gade
 Mig roste for een ærlig Mand
 Den stund jeg hafde neppe
 En haandfuld Jord og Sædeland
 Og intet i min Skieppe.

(42)

See! naar Soldaten fordem var
 J Krigen gammel blevet
 Naar hand kom hiem med mange Ar
 Paa Skind og Pande skrevet
 Af *Pyrrhus* eller *Hannibal*,
 Og hafde vovet Livet,
 Blev ham for Saar i Sneesse-tal
 Nep to dags Pløining givet.

(43)

Det var Ham nok; Hand af sit Land
 Ey større Løn begiærte,
 Sig selv af dette Jordsmaal hand
 Sampt Børn og Kone nærte,
 Hand sine voxne Sønner Bød
 At grave eller pløye,
 Som med en aftens gryde grød
 Sig maatte lade nøye.

(45)

Thi de, som riige være vil,
 Vil hastig være riige;
 En Gierig fusser lige til,
 Og lader sig ey sige,
 Hand setter Lovens Høye magt
 Samt Frygt og Skam tilbage,
 Men hør, hvad har de gamle sagt
 Til Børn i fordum dage?

(47)

Mod dyden ingen sig forsee,
 Ey nogen Skamfuld være,
 Ved Bonde-Skoe i Kuld og Snee
 Samt Løyen Peldtz at bære!
 Lad Purpur Moden have sted
 Paa udenlandske stæder,
 Thi alle Laster følger med
 De fiine Purpur-Klæder.

(49)

Hand raaber: Op! tag pennen fat,
 Og sæt dig til at skrive,
 Vær vaagen, gjør dit beste, at
 Du faaer en Søg at drive,
 Hvor ved du Penge tienne kand
 Lær flittig Loven, eller
 Søg om at blive Høfvidsmand
 Det skader ikke heller.

(44)

Slig aftegt kand ey nu forslaa,
 Da hver mand er for Lekker;
 Hvorfor der og *Studerer* paa
 Saa mange Skielsmske trekker,
 Saa at for Penge bliver nu
 Den meste Part forgivet,
 De fleeste Halsse brudt i tu
 Den største deel aflivet.

(46)

J Unge lader Eder med
 Vor lille Hytte nøye,
 Og denne ringe Bolig-sted!
 Ja kommer, vi vil pløye
 For vor nødtøfftig Lefnetz Brød
 Det lider *Ceres* gierne
 Som os for Bog har givet sød
 Og Kraftig Korn og Kierne.

(48)

Saaledes har de gamle smukt
 De unge Børn tiltalet,
 Men nu, naar Liusset nys er slugt,
 Og Hanen nep har galet,
 Da staaer en Gierig Fader op
 Om vinter-Midnats tiider,
 Og Sønnens Søfne-tunge Krop
 Fra roe og hvile sliider.

(50)

Men her skal Knebelbarter til
 Og Haar, som er af Lave,
 Ja brede Skulder-blade vil
 Felt Herren ogsaa have,
 Her maa du striide saa, at, naar
 Du haver fægted Længe,
 Og tient i Tredsindstive Aar
 Du da kand have penge.

(51)

Men hvis du ey har Lyst til Krig
 Og frygter for en Fiende,
 Da, paa det du kand blive riig,
 Og dobbelt penge vinde,
 Holdt dig det ikke for en Skam,
 Af alle slags at Kiøbe,
 Og med en Skinder-Bisse-Kram
 J Landet at om løbe.

(53)

Saaledes til at skakre maa
 Et Barn sig lade Ave,
 Før hand endnu kand eene gaae,
 Før hand har lært at stave,
 Men maatte jeg vel spørge dend,
 Som vil paa saadan maade
 Sin Søn til intet heller, end
 Til Penge-Sorrig raade?

(55)

Forskaan et Barn, da Udyd ham
 Endnu ey har betagen;
 Det er jo baade Synd og Skam.
 Lad ham faae Skæg paa Hagen,
 Da skal du see, naar ikkun een
 Ham giver noget ringe
 Hvor hand skal sværge sig om meen,
 Og vidne falsk til Tinge.

444

(57)

Thi der skal ingen Arbeyd til
 Det onde at forrette,
 Men du maaskee mig svare vil:
 Hvad skyld har jeg i dette?
 Jeg har jo aldrig til ham sagt
 Et Ord om slige Lyder
 Jo du dend første Grund har lagt
 Til alle hans Udyder.

(52)

Gevinst er deyllig, uanseet
 Den er paa Mødding funden;
 Ja brug det Ord, som en *Poët*
 Dig haver lagt i Munden:
Hvem kræver Regnskab af en Mand
Hvorfra Hans Midler ere?
Det er jo andre nok, at Hand
Dem ikke kand undvære.

(54)

Siig mig, du Daare, hvorfor vil
 Du haste saa for tiiden?
 Din Søn (forsikrer ieg dig til)
 Din Mester bliver siden.
 Frygt ey, hand dig jo Penge-Kiær
 Skal overgaa i Lyder
 Trodtz *Ajax*, trods *Achilles* hver
 Sin Fader udj Dyder.

(56)

Gaar nogen velbemidlet Brud
 Til hannem ind med Penge,
 Hun snart igjen et Liig gaar ud,
 Hun lever ikke længe,
 Hun faaer en Søvne-Dvale-Drik.
 Saa veed hand slige Poster
 At samle i en Øyeblik
 Som Dig besværing Koster.

(58)

Thi dend, som raader Børn, at de
 Skal have penge Kiære
 Som dem det Gyldne *A. B C*
 Saa tiilig lader Lære,
 Som giver dennem frihed til
 Sin Næste at besviige
 Saa meget som de kand og vil,
 Naar de kun bliver riige;

(59)

Hand er jo som en Kiøre-svend,
 Der lader Hesten løbe,
 Og siden ey Kand styre dend,
 U-agted pidsk og Svøbe;
 Saa i hvor megen frihed du
 Den Unge end tilstæder,
 Vil hand dog have meer end nu,
 Og Skræbet overtræder.

(61)

For hvilken Du dit Liv og Blod
 Langt heller skulle give,
 End *Decii* sig fordum lod
 For deris Land aflive,
 End *Creons* Søn for *Thebe* Stad
 Er Frelse-offer blevet,
 Om det er ellers Sanden, hvad
 De *Græker* haver skrevet;

(62)

Saa skal dend ild og Lue, som
 Du selv i Brand har stukket,
 Opblusse, Sluge, Løbe om,
 Og aldrig blive slukket,
 Ja selv du ikke vorder fri:
 Din Løve Unge slæber
 Dig bort omsider, og udj
 Sin Røfver-kule dræber.

(64)

Men vilt Du leve Aaret om,
 Da maa Du Lægen bede,
 Dig *Mithridatis* Lægedom
 Jmod Forgift berede;
 Hver Fader samt hver Konge maa
 Af dette Pulver tage,
 Før hand til Bords kand sikker gaa,
 Og nogen Smule smage.

(60)

Tænk, naar du siger: Den har spot,
 Som hielper sine venner,
 Den er en Daare, som gjør got,
 Og dend fortrængte tiener,
 Da Lærer jo din Søn af dig
 At røve og besviige
 Og uretfærdig Riigdom sig
 U-lovlig at tilsnige.

(61b)

Ja *Thebe*, hvor det grumme Slag
 Med *Cadmus* stod og Dragen,
 Hvor, effter dennes Nederlag,
 Hans tænder Blev aftagen,
 Og Saaet, som strax opvoxte til
 En Hær med Skiold tillige,
 Der, saa som ved *Trompeter*-Spil
 Sig flux gav til at Kriigje.

(63)

En Stjerne-Kiger spørger hand,
 Hvad tiid du har tilbage?
 Men med taalmodighed ey kand
 Dends Langsomhed fordrage,
 Du Hannem udj veyen gaar,
 Og lever alt for længe,
 Hand derfor Dig til siide faaer,
 Saa kand hand arve Penge.

(65)

Jmidlertid om nogen vil
 Et Lyst Spektakkel skue
 Trodz nogen lystig Skue-spill
 Trodz nogen Juule-stue,
 Da veed jeg ingen Ting, som meer
 Kand Kildre Sind og Øye
 End om mand Gierighed beseer
 J ald sin Sværm og Møye.

(66)

Betragter mand en Gierig i
 Sit Lifs og Riigdoms fare,
 Naar hand i *Castors Sacristi*
 Sin Kiiste vil forvare,
 Helst effterat en Tyv og Skielm
 Sig nylig haver voved
 J Kirken *Martis* egen Hielm
 At stieåle af hans Hoved.

(68)

Der ud af Penge-Gierighed
 Og for Gevinst at nyde,
 Maa altid dandsse op og ned,
 Og Væyreds pibe Lyde,
 Der daarlig til *Corycium*,
 Som til et Market farer,
 At Laède der sit Skiberum,
 Med viin og Krydder-varer.

(70)

De fleeste ere nu til Søes,
 Og Havetz furer pløyer,
 Det gaar kun paa Gevinsten løs,
 Og hver sig did forføyer,
 Hvor hand sig fordeel vente kand;
 Hand lader Skibet rende
 Fra *Libysk* og *Carpatisk* vand
 Til verdens sidste ende.

446

(72)

En hver er gål paa sin Maneer
 Den eene sig indbilder,
 At hand de tre Gudinder seer,
 Som Sind og Sands forvilder,
 Den Anden Meener, naar en Tyr
 Af Slag for Panden vraaler,
 At *Jthacus* af samme Dyr
 Samt *Agamemnon* skraaler.

(67)

Da maa mand jo med rette Lee,
 Ja gaa fra dem, som spiller
 Paa Skue-pladssen, for at see
 En Gierig Nidings Griller,
 Ja mon en Line-Dantzer saa
 Pudseerlig sig vel svinger,
 Som dend, der af dend eene paa
 Den anden Bølge springer?

(69)

En Liine-Dantzer springer jo
 For bare Mad og Klæder
 En Gierig gjør sig meer Uroe;
 See! Havet alle stæder
 Af Bølge-vogne vrimler fuld,
 Som tussind fold Talenter,
 Samt Herre-gaarde Sølv og guld
 Til bage Hannem henter.

(71)

Og naar hand nu har været der,
 Og er tilbage kommen,
 Med dyrebare Laddinger,
 Med Penge nok i Lommen,
 Naar hand har seet *Tritones*, ok
 De store Dyr i vandet,
 Da siunes ham hand haver nok
 For hvis hand har udstandet.

(73)

Men dend, som for at vinde Guld,
 Og penge sammen sanke,
 Sit Skib med varer fylder fuld
 Saa att de(r) kun een Planke
 Er Skillerum og Middel-vey
 Jmellem Ham og døden,
 Hand har, om Daarekiiste ey,
 Dog værgemaal fornøden.

(74)

Hand Raaber, naar hand er til Søes
Den Korn- og Peber-Kremmer
At anker-Tov skal gives løs
Skjønt Storm og Liunit Klemmer,
Hand siger: Dette Himmel-tag
Af Sorte Skyer rører
Os ey dend heede Sommer dag
Jo Torden med sig fører.

(76)

See! saa maa dend, som sig ey Lod
Med heele verden nøye,
Opvarme sit forfrossen blod
Med Betler-palt og trøye,
Hand til en liden smule Brød
Maa lære da at trænge,
Og bede i sin store nød
Om lit til reisse penge.

(78)

Men en *Diogenes* ey tør
For nogen Skade grue,
En Tyv ham ingen Skade gjør,
Ey heller Jld og Lue,
Hvor ilde mand hans lille Boel
Skamferer og tillaver
J morgen dend en anden Kiol
Jgien paa Kroppen haver.

(80)

447 Hvor Viisdom boer, der boer og hver
Af Guderne tillige .
En falsk Gudinde *Lykken* der
Ey noget har at sige.
Men een maaske mig spørge vil
Hvor meget mand har nødig
Hvad midler mand behøver til
At have overflødig?

(75)

Hvad skeer? En Storm den samme Nat
Hans reysse forulykker,
J tov og takkel griber fat,
Og Skibet slaar i stykker
Hand plumper i det dybe-vand
Omsider og som Hunden
Hand kommer Svømmendes til Land
Med Pungen udj Munden.

(77)

Saa vogtes det med meer fortred,
Som samlet er med fare
Den riige har besværligt ved,
Sin Rigdom at forvare.
En *Licinus* omkring sin Skat
Og huus paa alle siider
Maa have Tyve-Angler sat
Samt vagt om Natte-tiider.

(79)

Der *Alexander* saac ham saa
Fornøyet i sin Hytte
Hvad gielder at hand tænkte paa
At hiin ey skulle bytte
Med ham, som heele verden Lod
Sig angelegen være,
Som maatte vove Liv og Blod
For hver Bedrift og Ære.

(81)

Dend svarer jeg for mig, at, naar
Jeg Klæder har og føden,
Jeg intet meere efftertraar,
Jeg intet har fornøden,
Mit Legem jeg med Hauve-græs
Som *Epicurus* mætter
Som en fornøyet *Socrates*
Mit Kiøkken jeg indretter.

(82)

Naturen og *Philosophie*
Dig dette siger begge
Men jeg maaskee et Tyrannie
Dig siunes at paalegge,
Velan! om du Kun effter mig
Vil leve nogenlunde,
En Ridders *Capital* jeg dig
Da gierne vil forunde.

(84)

Men er det ikke nok end da,
Hvad vil da *Xerxis* Riige
Samt *Croesi* Rente-Kammer, ja
Narcissi Riigdom siige,
Som Keyser *Claudius* tillod,
At giøre, hvad hand vilde,
Ja Keyserjndens eget Blod
End ogsaa at forspilde.

(83)

Og dersom dend kand ey forslaa,
Om du endda fortryder,
At jeg til Nødtøft dig saa Faa
Og ringe Midler Byder,
Velan! jeg Legger Dobbelt til,
At jeg dig kand fornøye,
Ja jeg til trende *Summer* vil
Den eene *Sum* forhøye.

Varianter:

A^1 Coll. 538,4 ⁰ , II	p. 436	}	< A Tryk 1719
A^2 Herlufsholm ms. nr. 19 p. 4	4		

B Tryk 1731 (varianter ikke medtaget)

Overskrift: I D] ÷ A^2 - 2 *Fiortende Satires*] *Satyra* 14de A^2 - 3 *Danske Oversættelse*] ÷ A^2 - 7 *begaaes*] *begaaes*, paa dansk oversatt og A^2 - 9 1719] ÷ A^2 - *Digitet: 1' Exempels*] *exemplers* A^2 - 3^a *Og*] samt A^2 - 4^a *derfra vilde*] *ville derfra* A^2 - 8^a *dend*] *hand* A^2 - 12^a *dine*] A^2 *din* A^1 - 12^a *een*] *end* A^2 - 18^a *drukken Boltens*] *drukkenboldes* A^2 - 16^a *til, at staa*] *at paa-staae* A^2 - 18^a *kand*] *maac* A^2 - 20^a *nep*] *neppe* A^2 - 21^a *Ravn*] A^2 *Gang* A^1 - *Reden*] *redet* A^2 - 21^a *den*] *han* A^2 - 22^a *Buske*] *busken*, A^2 - 23^a *og*] *snart* A^2 - 26^a *u-effterlevet*] *de effterlevet* A^2 - 27^a *er*] *ey* A^2 - 29^a *Pugen*] *ungen* A^2 - 30^a *Hand (siger den)*] *Hand siiger, den* A^2 - 33^a *muuled*] *mulne* A^2 - 34^a *Plukke*] *plukked* A^2 - 36^a *lider*] *mindre* A^2 - 37^a *Eyendomme*] *eyendom du* A^2 - 37^a *Du*] *Jo* A^2 - 38^a *sultne*] *sulted* A^2 - 38^a *af*] *paa* A^2 - 39^a *mangen*] *mange* A^2 - 41^a *og*] *fra* A^2 - 43^a *hand*] *Land* A^2 - 44^a *ey nu*] *nu ey* A^2 - 47^a *Loyen*] *løyen* A^2 - 48^a *nep har*] *neppe* A^2 - 49^a *Hvor ved*] *Hvormed* A^2 - 51⁸ *at om løbe*] *om at løbe* A^2 - 54^a *jo*] ÷ A^2 - 57^a *ingen*] *intet* A^2 - 61^a *er*] *dog* A^2 - *Sanden*] *Sandhed* A^2 - 61^b *Trompeter*] *trompetters* A^2 - 69^a *Haver*] *Hart ad* A^2 - 71^a *Tritones*] *Tritoner* A^2 - 71^a *ham*] *som* A^2 - 71⁸ *hvis*] *hvad* A^2 - 73^a *penge*] *penger* A^2 - 73^a *der*] A^2 *de* A^1 - 74^a *Liunit*] *Lynild* A^2 - 75^a *til*] *i* A^2 - 75^a *Pungen*] *tungen* A^2 - 82^a *Ridders*] *Ridder* - A^2 .

Med hensyn til B kan nævnes, at ændringerne i forhold til A ses som følger:

Hele strofer ændret: 1, 8, 71, 73

Halvstrofer ændret: 2^a, 7^b, 11^b, 12^b, 15^b, 16^b, 19^b, 20^b, 22^b, 33^a, 39^a, 44^a, 49^b, 57^b, 70^b

I øvrigt mange ændringer: 2^b, 6, 45, 50, 63, 67, 68, 74, 77.

Helt uændret: 9, 10, 11^a, 12^a, 14, 19^a, 23-26, 29, 44^b, 49^a, 56, 57^a, 58-59, 61, 66, 69, 70, 72.

I de øvrige strofer er der kun få og spredte ændringer.